

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ХОРОВОГО АРАНЖУВАННЯ TECHNOLOGICAL ASPECTS OF CHOIR ARRANGEMENT

Аранжування музичних творів являє собою особливий різновид мистецької трансформації параметрів музичного простору та є дотичним багатьом течіям музичного мистецтва, де існують свої специфічні особливості, зумовлені природними мистецькими, художніми потребами як виконавців, так і слухачів. У статті розглядається феномен роботи над аранжуванням музичних творів, в основі якого лежить специфічний творчий процес, що має свій особливий механізм побутування та розвитку, зумовлений низкою закономірностей в умовах сучасності. Методологічним інструментом дослідження є використання досягнень вітчизняного музикознавства в його багатоманітних контекстах: від історії європейської й російської музики, фольклоризму, гармонії, поліфонії, музикознавчого аналізу, акустики до музичної соціології, етики та естетики. Автор зазначає, що правильно обрана стратегія творення аранжування музичного твору обов'язково включає низку технологічних етапів, що є запорукою грамотного, успішного, майстерно реалізованого мистецького завдання. І, навпаки, ігнорування технологічного алгоритму зумовлює втрату якості й художності мистецького результату. Дослідження будуватиметься на матеріалах ансамблево-хорової музики, в практиці котрої простежується потреба до репертуарного розмаїття та художньо-стилістичного збагачення. Така потреба зумовлена як результатом оновлення виконавської хорової естетики, що сформувалася в музичній культурі та пов'язана з діяльністю композиторів «нової фольклорної хвилі», так і можливістю концертного овергаунду різноманітних зразків музичної культури. Так, творчий процес створення аранжування музичного твору може бути естетично та художньо виправданим і доцільним лише як цілісна, поступенева система дій аранжувальника, що являють собою певний логічний алгоритм, який містить цільовий аранжувально-драматургічний аналіз оригінального музичного зразка, план аранжувальної роботи, технічне та художнє дотримання плану, аналіз виконаної роботи.

Ключові слова: хорове аранжування, обробка, перекладення, трансформація музичного твору, хорова музика.

Arranging musical works is a special kind of artistic transformation of the parameters of the musical space and is tangent to many streams of musical art, where there are specific features due to the natural artistic, artistic needs of both performers and listeners. The article deals with the phenomenon of work on the arrangement of musical works, which is based on a specific creative process, which has its own special mechanism of life and development, due to a number of regularities in the conditions of the present. The methodological tool of the research is the use of the achievements of domestic musicology in its diverse contexts: from the history of European and Russian music, folklore, harmony, polyphony, musicology analysis, acoustics, to musical sociology, ethics and aesthetics. The author notes that the right strategy for creating the arrangement of a musical work, necessarily includes a series of technological stages, which is the key to a competent, successful, skillfully realized artistic task. Conversely, ignoring the technological algorithm leads to a loss of quality and artistry of artistic result. The research is based on the materials of ensemble-choral music, which in practice traces the need for repertoire diversity and artistic and stylistic enrichment. This need is due both to the renewal of the aesthetic choral aesthetics that has emerged in the musical culture and is associated with the activities of the composers of the "new folk wave" and the possibility of a concert overlay of various samples of musical culture. Thus, the creative process of creating an arrangement of a musical work can be aesthetically and artistically justified and expedient only as a holistic, step-by-step system of actions of the arranger, which are a certain logical algorithm containing a targeted arranging and dramatic analysis of the original musical sample, a plan of the arranging work artistic compliance with the plan, analysis of the work performed.

Key words: chorus arrangement, processing, translation, transformation of a piece of music, choral music.

УДК 78.071.2 : 78.087

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-3-14>

Власова С.А.,

заслужена артистка України,
ст. викладач кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтва

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Проблеми музичного аранжування, які стоять у центрі уваги дослідження, з часом стають дедалі актуальнішими, оскільки плінність часу та розвиток технічного прогресу дають нам змогу говорити про постійне підвищення попиту на роботу аранжувальника в різноманітних жанрах і сферах музичного мистецтва. Динамізм культурного розвитку сучасного суспільства цілком, безумовно, вказує на перспективу майбутнього зростання попиту на обробку й перекладення авторської та традиційної фольклорної музики. Зростатиме серед інших музичних професій і питома вага аранжувальника. Отже, можна зауважити, що розвиток музичного мистецтва зумовлює потребу оновлення репертуару, необхідність як успішного навчання аранжу-

вальників-початківців, так і вдосконалення майстерності фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У більшості досліджень, присвячених спеціальним проблемам хорового аранжування, детально висвітлюються прийоми й засоби конкретної роботи аранжувальника з тим чи іншим першоджерелом для певного складу виконавців. Проте автори майже не вдаються до методів наукового аналізу цього роду діяльності й зазвичай не ставлять загальнотеоретичні питання стосовно виконання та процесу аранжування музичних творів. Є. Вахняк зазначає: «В освітленні питань хорового викладу переважає практична спрямованість. Пропонуючи цілий ряд цінних виконавських рекомендацій, ці праці містять аналіз дещо

описового характеру. В цілому вони засновані на розробках запропонованих ще в 1965–1967 роках І. Лицвенко [5; 6], Г. Плотниченко [7] в системі хорознавства і виконують роль навчальних посібників для музичних училищ та ВНЗ» [1]. У роботі С. Короткова подається докладна класифікація та видове визначення жанрів аранжувальної роботи [4]. Автор також детально описує теситурні, темброві й виразні можливості хорових голосів, що є необхідним у процесі аранжування. П. Горохов, Д. Загребський дають докладний опис функцій хорових голосів, зокрема мелодійних, гармонічних, контрапунктових, розуміння яких необхідне також під час виконання всіх видів перекладень [3]. Найбільш дотичною нашої розвідці є дисертація «Основи хорового викладу й аранжування» Г. Гармаша [2]. Автор доречно виділяє три основні причини невдалого результату хорового аранжування, не прийняті практикою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У роботі здійснюється спроба теоретичного усвідомлення сукупності проблем, які постають перед аранжувальником у процесі його творчої діяльності. Так, із розвитком культурно-мистецького простору й розширенням технічних можливостей забезпечення виконавського процесу постає потреба визначення цільового аранжувально-драматичного аналізу методологічного та теоретичного складників процесу аранжування.

Мета статті визначається спробою розробити теоретичний апарат діяльності в процесі аранжування музичних творів, зокрема, у сфері ансамблевого та хорового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Нині на тлі значної інформаційної втоми населення й властивого середньостатистичному слухачеві інертного сприйняття (що спричиняє опір новаторським формам музичного виконавства) поява яскравих, самобутніх зразків ансамблевої та хорової культури суттєво ускладнюється. У контексті вокально-інструментальної музики навіть прогресивно-інтелектуальні слухачі надають перевагу швидше добре знайомим творам, ніж репертуару сучасних композиторів. Більшість хорових колективів та ансамблів зазнають репертуарної кризи. Хорові й ансамблеві твори а capella навіть у масштабах світової музичної культури практично позбавлені значної кількості творів барочної та класичної епох, оскільки майже всі масштабні полотна цього напрямку створені в галузі кантатно-ораторіальних жанрів, де питомиє смислове й емоційне навантаження акцентується на хор, а не оркестрі-солістів.

Так, намагаючись збагатити репертуар хорових колективів і вокальних ансамблів, аранжувальники активно працюють у декількох напрямках, актуальних в умовах сьогодення, таких як перекладення авторських хорових творів для іншого складу;

перекладення для хору шедеврів інструментальної музики; перекладення сольних вокальних творів; обробка масових і естрадних пісень, джазових і поп-хітів, створення попури і сюїт на сучасному матеріалі; обробка й переосмислення фольклорних зразків (народних пісень); гармонізація та обробка духовних (церковних) співів [4].

Отже, в поле зору аранжувальника потрапляє широкий спектр творів різних стилістичних напрямів, композиторських технік, манер, художньо-естетичних констант. Це зумовлює цілий комплекс фахових, естетичних та етичних завдань у процесі реалізації аранжування, обробок і перекладення музичних творів.

Отже, найбільш традиційна галузь трансформації параметрів музичного простору – перекладення авторських хорових творів для іншого складу. Це питання детально розроблено в посібниках із хорового аранжування й вимагає від аранжувальника не стільки майстерності, скільки вагомої частки уважності та технологічної винахідливості. Потреба подібних перекладень може бути викликана причинами внутрішнього робочого порядку: нестачею окремих вокальних груп у хорі (ансамблі) або (рідше) їх надлишком. Наприклад, останнім часом у навчальних хорових колективах переважає жіночий склад виконавців. Художньо-естетичні виміри таких творів часто понижені, оскільки перед автором аранжування постає не скільки вирішення власне музично-змістових завдань, скільки певне «трюкацтво», спритність у пристосуванні твору до потреб і виконавських можливостей певного колективу. У цьому засобі перекладення є свої секрети, прийоми та методи. Для їх здійснення потрібен відповідний рівень знань і здібностей. Проте в цьому варіанті творче вирішення аранжувальника замінюється суто технічним складником [1].

Інший засіб трансформації параметрів музичного простору – перекладення інструментальних, вокальних, оркестрових творів для хору а capella, навпаки, є творчо активним і набагато більшою мірою пов'язаний із вирішенням низки художньо-естетичних завдань. Проте цей засіб, на нашу думку, є недостатньо висвітленим в інших роботах і посібниках із хорового аранжування [3].

Одним із популярних і затребуваних засобів аранжування є перекладення сольних вокальних творів, що не потребує окремого висвітлення, оскільки за типом роботи поєднує в собі принципи перекладення інструментальної музики (у разі трансформації фортепіанного супроводу у хорові партії) й обробки народних пісень (вибір тексту куплетів, підтекстовка вокальних партій) [7].

Обробки популярних естрадних і джазових творів натеper є затребувані слухачем, але їх написання пов'язано не стільки з принципами хорового аранжування, скільки з естрадною виконавською

специфікою, використанням вокальної імітації інструментальної групи тощо. Крім того, цей вид обробки зорієнтований не на хори, а на мобільні вокальні ансамблі з невеликою кількістю учасників, де кожен має власну автономну вокальну партію. Величезну роль тут відіграє володіння принципами джазової гармонії, особливо в мовах п'яти-, шести-, семиголосся. Проте загальні принципи обробки тут споріднені з роботою над будь-яким вокальним твором, у тому числі й над фольклорними зразками. Також вельми затребуваними в галузі ансамблевого та хорового мистецтва є обробки народних пісень і створення вільних пісенних композицій. Такий варіант аранжування традиційно є важливим складником композиторської та хормейстерської праці [2].

Не менш актуальна галузь у середовищі композиторів, регентів, хормейстерів – обробка церковних (духовних) наспівів. Ця тема є досить специфічною та містить низку компонентів. Насамперед якісна обробка духовної музики зумовлює глибинне проникнення в дух і сенс християнського віровчення. Отже, в процесі розробки аранжування духовної музики необхідним є звернення до низки питань, які зумовлюють специфіку цього жанру, що, у свою чергу, дає змогу досягнути якісного художнього результату [6].

Отже, наша розвідка розмежується на два спрямування, на такі спектри: аналіз теоретичних аспектів хорового аранжування інструментальних, оркестрових, вокальних творів та аналіз особливостей обробки зразків фольклору, адресованих академічним хором. Обидва контексти мають глибоко фаховий резонанс і будуть цікаві фахівцям, дотичним хоровому мистецтву. Так, фахівці розрізняють у широкому обсязі аранжувальної діяльності декілька типів обробки, трансформації початкового композиторського або фольклорного матеріалу, вирізняючи декілька термінологічних градацій: виклад, гармонізацію, обробку, перекладення, аранжування, транскрипцію, парафраза. На наш погляд, застосування цієї градації (за винятком транскрипцій і парафраз) великою мірою умовне й пов'язано передусім не з конкретними особливостями того чи іншого типу обробки, а з певними традиціями, а також мовними та локальними регіональними виконавськими традиціями. Так, якщо відбувається трансформація фольклорного зразка, це прийнято називати обробкою або гармонізацією, трансформацію церковного наспіву прийнято визначати як гармонізацію або перекладення, трансформація інструментального або вокального твору найчастіше визначається як перекладення, хоровий виклад або аранжування. Цікаво, що в багатьох європейських мовах усі ці терміни позначаються одним словом – *arrangement*. Часто самим аранжувальникам або композиторам важко дати визначення

того чи іншого зразка трансформованого музичного матеріалу, оскільки ці межі досить умовні, а визначення термінів має низку музичних і теоретичних паралелізмів. Один і той самий музичний твір може бути визначений як «хоровий виклад», «перекладення», «аранжування» або «обробка». Можна лише розташувати ці терміни відповідно до значущості ролі аранжувальника: гармонізація-хоровий виклад-перекладення-аранжування-обробка-вільна обробка (транскрипція, парафраза, фантазія на тему). Проте, як уже сказано, не можна провести досить точні межі між усіма наведеними типами, за винятком вільних обробок, які зазвичай передбачають не стільки аранжувальну, скільки повноцінну композиторську роботу. Так, гармонізація є зазвичай простим акордовим викладом мелодії, народної пісні, церковного наспіву тощо. Проте в гармонізації не виключена й певна композиторська робота: мелодизація голосів, уведення імітацій, робота над формою.

Хоровий виклад найчастіше є такою ж гармонізацією, тільки цей термін (що нині виходить з уживання) зараховують також і до перекладень авторських інструментальних або вокальних творів (романсів), де може бути й просте перенесення голосів у хорову фактуру, і досить значна композиторська творча робота [4].

Терміни «перекладення» та «аранжування» (які є синонімами, незважаючи на те що є тенденція іноземне поняття «аранжування» вважати чимось складним і значущим, ніж поняття «перекладення») завжди пов'язані з роботою над авторським твором. При цьому ступінь творчої участі аранжувальника може бути від найменшого до максимального. Нарешті, термін «обробка» за своєю сутністю здатний охопити всі вищеперераховані види аранжувальної роботи, проте найчастіше застосовується щодо фольклорних зразків.

Отже, потреба «точного» визначення жанру аранжування не може бути принциповою умовою роботи аранжувальника, а також ніяк не визначає якість його художнього результату. Міра, ступінь, кількість і глибина трансформативної первинного тексту можуть бути оцінені не самі по собі, а лише з позиції художньо-естетичного результату й етичного ставлення до особи автора аранжування музичного твору. Варто визначити певні закономірності залежності. Так, чим значніший статус автора, тим важче «зіпсувати» його твір. Тобто більшість слухачів зрозуміє помилки саме аранжувальника. Проте, якщо трансформується маловідомий твір, незграбна обробка може стати причиною критики саме на адресу аранжувальника. Отже, етичний момент зворотно пропорційний ступеню популярності композитора оригінального музичного матеріалу або першоджерела. Так, за визначенням Г. Гармаша, є три основні причини невдалих зразків аранжування,

котрі не прийняті практикою: неправильний вибір творів (теситурно, технічно), недоліки загальної теоретичної підготовки аранжувальника, брак теоретичних знань щодо аранжування саме хороших творів, неправильний підхід до процесу аранжування, внаслідок чого відбувається втрата стилю та художніх якостей твору. Отже, процес аранжування розбивається на чотири вагомні етапи: 1) підготовка до аранжування, 2) попередні позначки, 3) виклад хороших партій, 4) коректура аранжування. Так, за спостереженням Г. Гармаша, якщо минути стадію попередніх позначок, то на автора чекає етап великої коректурної роботи або втрати якості й художнього результату [2]. Так, творчий процес створення аранжування музичного твору може бути естетично та художньо виправданим і доцільним лише як цілісна, поступенева система дій аранжувальника, котрі являють собою певний логічний алгоритм, що містить цільовий аранжувально-драматургічний аналіз оригінального музичного зразка, план аранжувальної роботи, технічне й художнє дотримання плану, аналіз виконаної роботи.

Висновки. Отже, аранжування являє собою особливий різновид мистецької трансформації параметрів музичного простору та є дотичним багатьом течіям музичного мистецтва, де існують свої специфічні особливості, зумовлені природними мистецькими, художніми потребами як вико-

навців, так і слухачів. Проте існують і певні загальні принципи, знання яких дає змогу виконувати перекладення досить різноманітного жанрового спрямування. У свою чергу, усі сфери музичного аранжування мають спільні риси щодо характеру виконання з таким явищем, як виконавська інтерпретація музичного твору, акторське втілення образної сфери, режисерське рішення трансформації параметрів музичного простору. Такий широкий контекст зумовлює потребу відповідальної роботи аранжувальника з урахуванням усебічного розуміння авторських і виконавських завдань, що постають у процесі створення аранжування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вакняк Є. Хорове аранжування. Київ, 1977.
2. Гармаш Г.С. Основы хорового изложения и аранжировки : дисс. ... канд. искусствоведения. Москва, 1949.
3. Горохов П., Загребський Д. Хорове аранжування. Київ, 1972.
4. Коротков С. Переложение хоровых партитур : методические указания. Москва, 1974.
5. Лицвенко И. Практическое руководство по хоровой аранжировке. Москва, 1965.
6. Лицвенко И. Техника переложения сольных вокальных произведений для различных хоровых составов. Москва, 1964.
7. Плотниченко Г. Практические советы по хоровой аранжировке. Москва, 1967.